

G A L I L E O G A L I L E I.

DOOR

R. E. DE HAAN.

(Vervolg van blz. 324.)

Het lag niet in de bedoeling van GALILEI een sterrekundig leerboek te schrijven. Hij wilde alleen de dwaze vooroordeelen, die men ten opzichte van de beweging der aarde koesterde, wegnemen, onverschillig of deze vooroordeelen voortkwamen uit den boezem van dilettanten of geleerden, van filosofen of astronomen. En onder deze vooroordeelen waren het bijna uitsluitend die van natuurkundigen aard, welke ernstige weêrlegging eischten. Het natuurkundig bewijs voor de beweging der aarde te leveren, dit was zijn doel, en zulks op eene zoo bevattelijke, populaire wijze, als maar eenigszins mogelijk was. Hij wilde tevens aantoonen hoedanig z. i. de ware methode der natuurwetenschap moest zijn. Een goed deel der aantrekkingskracht, die ook nog op ons de dialogen uitoefenen, spruit vooral hieruit voort, dat GALILEI ons de kracht der overgeleverde leer op aanschouwelijke wijze schetst, terwijl hij haar tevens den genadeslag toebrengt.

De nieuwe wereldbeschouwing leerde, dat de aarde eene ster is, evenals andere sterren, en dat alle sterren aarden zijn gelijk onze aarde. Dit was te veel voor de heerschende school, te veel ook voor de kerk. Tot nog toe golden de hemellichamen voor eeuwig en onveranderlijk, en als oneindig verheven boven den vuilen droesem des heelals, — de aarde.

Men zag in hen wel is waar geen goden meer, maar *intelligentiae assistantes*; en toch, men liet ze draaien om de aarde, ten einde deze te dienen.

De opheffing dezer zienswijze was de eerste, gevaarlijke schrede

tot de erkenenis, dat de mensch niet daar is ter wille van phantomen en spookgestalten, en dat er geen phantomen om zijnentwille in beweging worden gebracht, maar dat de mensch zijn eigen weg heeft te bewandelen, een weg, die met zijn aanleg en wezen overeenstemt. De weerlegging der aristoteliaansche bewijzen voor de principiële verschillen tusschen hemel en aarde vormt den inhoud van den eersten dag der dialogen.

De tweede dag handelt over de asbeweging, en in de gesprekken van beide dagen wordt de leer der beweging van ARISTOTELES, die het fundament zijner geheele natuurlijke wijsbegeerte uitmaakt, aan eene strenge kritiek onderworpen. Het derde boek handelt over de beweging der aarde om de zon, terwijl op den vierden dag het probleem wordt onder handen genomen, dat het uitgangspunt der gesprekken vormde, t. w. de vraag, hoe men met behulp der asbeweging ebbe en vloed kan verklaren.¹

Geweldig was de beweging, die dit boek teweeg bracht.

Wel had GALILEI in de voorrede betuigd, dat hij met de uitgave vooral had beoogd aan de overige volken te toonen, dat men in Italie goed op de hoogte was van de daarin behandelde zaken, en herhaaldelijk mocht hij verklaren, dat zelfs de treffendste bewijsgronden voor de leer van COPERNICUS alle kracht verloren tegenover de woorden der Heilige Schrift; maar in weerwil van al deze betuigingen bleek het zonneklaar, dat de schrijver der dialogen voor zich zelf eene vrij vaste overtuiging bezat en een beslist aanhanger was van de nieuwe leer.

De gevolgen bleven niet uit. Van dag tot dag nam het aantal dergenen, die het stelsel van COPERNICUS boven dat van PTOLEMEUS verkozen, toe. Een nieuwe aanklacht volgde — en het proces tegen GALILEI werd weder geopend.

Het blijkt uit de processtukken niet, wie de eigenlijke aanklager is geweest; velen denken hierbij aan den Jezuiet SCHEINER; tusschen hem en GALILEI bestond nog eene oude veete, en vinnig had GALILEI hem in zijn dialogen weder gehekeld. Dat vermoeden krijgt steun, wanneer men weet, dat SCHEINER, niettegenstaande de keizer hem tot tweemaal toe had teruggeroepen, te Rome bleef, en deze stad niet eer verliet dan nadat het proces tegen zijn vijand geëindigd was. GALILEI had zich bovendien door andere, tegen erkende geleerden

¹ STRAUSS, *De dialogen van Galilei*.

der Jezuïeten-orde gerichtē geschriften, den haat der geheele societeit op den hals gehaald. Hij achtte de macht en den invloed dezer lieden te gering. Zijn ondergang was besloten, en paus noch keizer kon hem redden.

Daar hij verlof had bekomen tot de uitgaaf van zijn werk, kon dit natuurlijk geen punt van aanklacht uitmaken. Wel werd hem te laste gelegd, dat hij zich op slinksche manier het imprimatur had verschaft. Maar het straks genoemde »bijzonder gebod" deed dienst. Reeds hebben wij opgemerkt, dat er getwijfeld mag worden aan de echtheid van zoodanige notariëele akte. Hoe dit zij, daarop grondde zich de hernieuwde aanklacht, en den 20sten Januari 1633 verliet de 69jarige grijsaard de stad Florence om zich te Rome te stellen voor 't aangezicht der heilige inkwistitie. Het eerste verhoor vond plaats op den 12den April, terwijl een tweede, derde en vierde volgden op 30 April, 10 Mei en 21 Juni (1633). In het eerste verhoor verklaarde GALILEI niets van een afzonderlijk verbod te weten, zich hierbij beroepende op het hem door BELLARMIN ter hand gestelde stuk. In de andere verhooren loochende hij op de stelligste wijze ooit de Copernikaansche leer voor de ware te hebben gehouden, terwijl hij zeide enkel de dialogen te hebben geschreven met het doel om de onjuistheid dier leer aan te toonen. En toen men hem wees op de kennelijke voorliefde, die daarin doorstraalde, behielp de groote man zich met het kleine antwoord, dat zijn ijdelheid om met scherpzinnige invallen te pronken daaraan schuld was!

In het vonnis wordt gezegd, dat het heilig officium was overgegaan tot het *examen rigorosum*, d. w. z. in de taal der inkwistitie, tot de foltering; daarvan blijkt evenwel niet in de processtukken, zoodat men hierbij misschien heeft te denken aan de z. g. *territio*, m. a. w. dat GALILEI naar de folterkamer is gevoerd om de martelwerktuigen te aanschouwen, zich te ontkleeden en neer te leggen, even als of de marteling werkelijk zou beginnen. Maar bij de *territio* kwam het tot cene uitvoering *niet*. Is dit punt duister, zooveel is zeker, dat GALILEI »katholiek" heeft geantwoord, gelijk zulks in het vonnis luidt.¹

¹ »Daar het nu scheen, dat gij met betrekking tot uw gevoelen, niet de geheele waarheid hadt gezegd, hielden wij het voor noodzakelijk u het pijnlijk verhoor te doen ondergaan. Hier hebt gij.....

katholiek geantwoord. Verder luidt het: »Na aanroeping van den allerheiligsten naam van onzen Heer JESUS CHRISTUS, en van zijne glorieijke, eeuwig maagdelijke moeder MARIA, spreken wij, als gerechtshof..... ons definitief vonnis uit."

Den 22sten Juni 1633 had de afzwering der Copernikaansche dwaalleer in het klooster *Santa Maria sopra Minerva* plaats. Knielend spreekt GALILEI de volgende formule uit:

»Ik GALILEO GALILEI, zoon van wijlen . . . . . 70 jaren oud, ... knielende voor Uwe Eminenties, ... Inquisitoren in zake de kettersche boosheid in de geheele Christelijke wereld, met de hoogheilige Evangeliën voor oogen, die ik met mijn handen aanraak, zweer, dat ik altijd geloofd heb, nog geloof en met Gods hulp in de toekomst zal gelooven, alles, wat de heilige katholieke en apostolische kerk voor waar houdt, predikt en leert. Daar ik echter — nadat mij door dit heilig gerechtshof het bevel was gegeven om de valsche meening, dat de zon het middelpunt der wereld is, zij zich niet beweegt, en dat de aarde het middelpunt niet uitmaakt en zich wel beweegt, op te geven . . . . . en nadat mij gezegd was geworden, dat deze leer in strijd is met de heilige schrift — een boek heb geschreven . . . . . waarin gezegde leer wordt verkondigd . . . . . zweer ik af, vervloek ik en verwensch ik met een oprecht hart en een ongehticheld geloof, gezegde dwalingen, ketterijen en in 't algemeen alle met genoemde kerk strijdende dwalingen en kettersche meeningen. En ik zweer, dat ik . . . . . wanneer ik ergens een ketter . . . . . leer kennen, dezen zal bekend maken bij dit heilig officium . . . . . Zoo waar helpe mij God en deze zijn heilige Evangeliën, die ik met mijn handen aanraak . . . . .”

Een meened, die kolen vuurs hoopt op 't hoofd dergenen, die hem afpersten!

Was er meermalen bloediger drama afgespeeld, schandelijker voor de menschheid nimmer. En de acteurs in dit treurspel waren de hoogwaardigheidsbekleeders in kerk, staat en wetenschap.

De vrijheid van onderzoek, de vrijheid van gedachte, de wetenschap aan banden gelegd door hen, die daarop den hoogsten prijs moesten stellen, de wetenschap ondergeschikt gemaakt aan bij-oogmerken, aan geestelijke eer- en heerschzucht! Het vonnis had evenwel strenger kunnen zijn. »En opdat uw zwaar misdrijf niet geheel ongestraft zal blijven” — zoo luidde het eindvonnis — »en gij in het vervolg voorzichtiger zult zijn, tevens tot een voorbeeld voor anderen, ... zoo bevelen wij, dat het boek *Dialogi di Galileo Galilei* bij openlijk dekreet zal verboden worden. En uzelf veroordeelen wij in dit heilig officium tot kerkerstraf, en zulks voor zoodanigen tijd als wij goed zullen vinden, en leggen u als heilzame boete op, drie jaren lang elke week eenmaal de zeven boetpsalmen te bidden,

terwijl wij ons het recht voorbehouden, straf en boete te vermindern, te veranderen of geheel kwijt te schelden."

Dat GALILEI na de afzwering stampvoetend zou hebben uitgeroepen: »E pur si muove!" zulks is ondenkbaar.

Toch klonken deze woorden luide in zijn ziel. »E pur si muove!" Geen priesterlijke banvloek, geen pauselijke breve heeft het kunnen verhinderen, dat deze kreet al spoedig de geheele wereld zou doordringen.

Het dekreet, van den 5den Maart 1616, waarbij het stelsel van COPERNICUS werd veroordeeld en diens boek op den index geplaatst, bleef bestaan, maar bleek in de uitwerking machteloos.

De waarheid triumfeerde en zelfs de meest gehoorzame zonen der kerk, hare trouwste dienaren en wachters zagen zich gedwongen te erkennen, dat het genoemde dekreet eene bittere satire bevatte op de onfeilbaarheid der *Congregatio indicis*.

Toch duurde het tot in onze dagen aler werd besloten dit dekreet in te trekken.

Langs welke sluipwegen en met welke restrikties zullen wij zoo aanstonds zien. Stippen wij nog slechts aan, dat het vonnis »kerkerstraf voor onbepaalden tijd" door den paus werd veranderd in levenslange verbanning op GALILEI's eigen landgoed bij Arcetri. Hier werd hij streng bewaakt en steeds lag het heilig officium in hinderlaag.

Toch voltooide hij hier zijn »Discorsi", welk werk evenwel in het buitenland moest gedrukt worden, daar het aan GALILEI verboden was eenig nieuw werk in Italië uit te geven.

In 1637, toen de grijsaard geheel blind was geworden, verkreeg hij verlof Arcetri te verwisselen met Florence, alwaar hij weder zijn vroegere woning betrok.

Toch keerde hij later weder naar buiten terug. De laatste vertroosting, hem door de genade zijner vijanden verstrekt, bestond hierin, dat zijne vrienden VIVIANI (1639) en TORRICELLI (1641) tot hem werden toegelaten.

Op den 8sten Januari 1642 scheidde hij uit het leven.

Eene ster der eerste grootte was voor Italië ondergegaan.

II.

Het dekreet van 5 Maart 1616.

COPERNICUS verbrijzelde met forsche hand de kristallen sferen van PTOLEMEUS, rukte diens epicyclen uiteen, gebood der zon stil te staan,

stelde haar in 't midden des heelals, schrikte de aarde op uit haar rust en slingerde haar in de ethergolven, om met al de andere planeten banen om de zon te beschrijven. Het was een koene daad, want de publieke meening was tegen hem, de kerk werd beleedigd in haar traditiën, zelfs de geleerden dier dagen namen hoofdschuddend kennis van de nieuwe leer.

De schrandere en diepzinnige TYCHO BRAHE verklaarde er zich tegen, — maar de toovercirkel was eenmaal gebroken en hij zou zich nimmermeer sluiten.

Dertig jaren lang lag het manuscript »*de revolutionibus orbium coelestium*» op de schrijftafel van COPERNICUS! In 1510 gereed, zag dit boek eerst in 1543 het licht. Op zijn sterfbed gewerden den schrijver de eerste bladen.

Toch verliepen er meer dan 70 jaren alvorens de kerk de koe bij de horens pakte. Gelijk wij gezien hebben gaf het optreden van GALILEI daartoe den stoot. In Februari 1616 werd de nieuwe wereldbeschouwing kerkelijk onderzocht en verklaard voor dwaas en onwijsgoerig van een natuurkundig standpunt, voor kettersch van theologische zijde gezien.

Op den 5den Maart 1616 verscheen het dekreet, waarbij het werk van COPERNICUS werd verboden — »*tot het bij tijd en wijle zou verbeterd zijn*» — en eveneens werden verboden alle andere boeken, die dezelfde leer mochten bevatten. De »*Index librorum prohibitorum*» bevatte daarvan eene lijst.

Vier jaren later, op den 15den Mei 1620, gaf de congregatie voor den Index zelf de verbeteringen aan, welke naar zij meende in het werk van COPERNICUS zouden moeten worden aangebracht om het imprimatur te kunnen erlangen. Deze veranderingen hadden betrekking op 10 plaatsen en beoogden eene wijziging in dien zin, dat de nieuwe leer niet als stelling, d. i. als bewezen waarheid, maar als eene hypothese werd voorgedragen.

Het kwam echter niet tot eene nieuwe uitgaaf, en zoo bleven ook de voorgeschreven veranderingen uit. Alle opvolgende indices tot op 1758 luiden dan ook in gelijken zin. De Index van 1752 b. v. bevat onder de verboden boeken o. a. ook KEPLERS *Epitome*, GALILEI'S *Dialogen* en tevens de werken van STUNICA en FOSCARINI, terwijl op pag. 264 »alle boeken, die de beweging der aarde en de onbewegelijkheid der zon leeren,» onder de verboden lektuur worden gerangschikt. Groot was echter de strijd niet, dien Rome tegen de voorstanders

van een zich bewegende aarde en stilstaande zon aanbond. Voor de inkwisisie werd naar het schijnt niemand meer om zijne »ketersche natuurbeschouwing» gedaagd. Men verzette zich zelfs niet eens meer tegen een herdruk van de »Dialogen.» Een nieuwe uitgaaf toch van dit werk werd bezorgd door den astronoom TOALDO (1744) en deze had daartoe verlof erlangd op voorwaarde, dat hij zou verklaren van dezelfde meening te zijn als GALILEI n. l. dat hij gezegde leer enkel beschouwde als eene wiskundige hypothese, die dienen moest om sommige verschijnselen gemakkelijker te verklaren.

Men staat verbaasd over zulk een goochelspel. Wie wekt hierbij meer ons medelijden — een ander woord, hoewel meer gepast, willen wij hier niet bezigen — of de sterrekundige TOALDO, of de congregatie, die toch destijds ook beter wist?

Te vergeefs had LEIBNITZ tegen 't eind der 17de eeuw pogingen in 't werk gesteld om de opheffing van het verbods te verkrijgen, en eerst op den 10^{den} Mei 1757 besloot de commissie voor den Index — de paus zelf gaf hiertoe den stoot — het *algemeene* in het verbod weg te laten, zoodat voortaan niet meer *alle* boeken »*docentes mobilitatem terrae*» werden verboden, alhoewel de straks genoemde werken nog steeds op den Index bleven prijken.

Ook LALANDE (1765) kon het schrappen van het werk van GALILEI niet bewerken; evenmin ging de congregatie er toe over toen achter-eenvolgens GUGLIELMINI in 1789, TIRABOSCHI in 1797 en CALANDRELLI in 1806 te Rome de proeven vertoonden, waaruit praktisch de aswenteling der aarde moest worden afgeleid. Steeds bleven de werken van COPERNICUS, GALILEI en KEPLER in den ban.

Daartoe kwam het eerst naar aanleiding van eene gebeurtenis, die in den jongsten tijd aan 't licht is getreden.¹

Zeker hoogleeraar SETTELE, te Rome, had een werk geschreven »*Elementen der theorie van het licht en der sterrekunde.*» Het eerste deel, de leer van het licht bevattende, was in het jaar 1818 verschenen; het tweede zou o. a. ook handelen over de beweging der aarde. Alvorens evenwel tot het schrijven van dit deel over te gaan, vroeg SETTELE den geleerden en vrijzinnigen Dominikaner pater OLIVIERI, hoogleeraar aan de Sapienza en daarbij lid van de inkwisisie, of het hem veroorloofd was openlijk de beweging der aarde te behandelen. Op diens toestemmend antwoord, voltooide SETTELE het

¹ Door de nasporingen van THIERSCH, REUSCH en FAVARO.

tweede deel. Maar toen dit werk aan de censuur vertoond werd, weigerde de »paleismeester», pater ANFOSSI, het verlof tot de uitgave, op grond van het dekreet van 1616. De drukker meende dat dit dekreet van vóór 200 jaren verjaard was, doch pater ANFOSSI gaf hem tot antwoord, dat de godsdienst en de bijbel niet veranderden en verouderden.

SETTELE wendde zich andermaals tot OLIVIERI, die hem aanspoorde het niet op te geven en den paus om diens toestemming tot de uitgave te vragen. OLIVIERI zelf zou zijn voorspraak zijn, en beloofde zich daarvan alle goeds, daar immers de Index sedert 1758 het algemeene verbod, boven genoemd, niet meer bevatte.

SETTELE volgde dien raad op, en voegde bij zijn schrijven aan den paus het volgende: »het stelsel van COPERNICUS, gelijk het thans geleerd werd, was niet meer hetzelfde als ten tijde van GALILEI; de aarde was en bleef het middelpunt aller dingen om haar heen, terwijl nu, na de ontdekking van de zwaarte der lucht, de onzinnige dingen niet meer te vreezen stonden, die men toen als gevolgen van de beweging der aarde duchtte. En ook de zon stond niet in het centrum der wereld, maar in 't brandpunt der ellipsvormige planetenbanen; ja, de zon zelf werd niet eens meer voor onbewegelijk gehouden, daar ook zij om eene as draaide, en zeer waarschijnlijk daarenboven ook nog eene eigene beweging had." Verder beroept SETTELE zich op zijn voorgangers, wien evenmin het gevraagde verlof was geweigerd geworden, en tevens op de uitlating en het dekreet van 1758; de pausen, zeide hij, hadden de zoogenaamde dwaling reeds tweehonderd jaren vasten voet laten verkrijgen en eindelijk waren de oostelijke afwijking van vallende lichamen, de jaarlijksche parallaxis der vaste sterren, de aberratie van het licht en de nutatie even zoovele bewijzen voor de juistheid van de leer van COPERNICUS.

Hierop kwam geen antwoord. Op den 1sten Aug. 1820 volgde een tweede verzoek, en dit werd door den paus terstond naar de »congregatio del Sancti Officio" verwezen. Het heilig college kwam spoedig tot een besluit, en zulks wellicht op aandrang van kardinaal WISEMAN; dat besluit luidde volgenderwijs: »niets was er tegen het stelsel van COPERNICUS zoo te leeren en te verdedigen, gelijk men het *heden ten dage* opvatte; prof. SETTELE zou evenwel in zijn boek moeten insereeren, dat het stelsel van COPERNICUS van dezen tijd een ander was dan dat, waarop GALILEI was veroordeeld geworden." Dit besluit der inkwistie werd den 17 Aug. 1820 aan SETTELE bij monde van den

secretaris van het heilig Officium medegedeeld, terwijl hem tevens werd aangezegd, dat hij de geboden toevoeging met hulp en medeweten van pater BARNABITA en pater OLIVIERI zou moeten opstellen. Op den zelfden avond nog kwamen de drie mannen omtrent de redactie overeen.

De in te lasschen paragraaf zou aldus luiden:

» Werd in der tijd het stelsel van COPERNICUS in het vermaarde proces van GALILEI voor valsch en met de heilige Schrift in strijd verklaard, zoo geschiedde zulks omdat het, bij de natuurkundige kennis van die dagen, te vreezen stond, dat de aswenteling der aarde groote storingen in 't leven zou roepen. De lucht zou dan moeten achterblijven en zulks had een hevigen oostenwind moeten veroorzaken, die allen plantengroei, van de teerste gewassen tot de zwaarste boomen, zou hebben belet. Geen dier zou zich dan op de been hebben kunnen houden, of zich vrij naar alle richtingen kunnen bewegen. COPERNICUS en GALILEI, alhoewel zich bewust van de kracht dezer bedenkingen, wisten deze niet te ontzenuwen. Een systeem, dat zoo in tegenspraak scheen met de woorden des bijbels, en dat bovendien op geen enkel feitelijk bewijs steunde, maar zware storingen in zich sloot, kon onmogelijk bij de katholieken toegelaten worden.... De veroordeeling van dit stelsel was dus gebaseerd op wijsgeerige dwalingen. Maar laatstgenoemde verdwenen allengs. Toen na de ontdekking van de zwaarte der lucht door TORRICELLI, in 1645, de genoemde storingen op de aarde, die door de aswenteling zouden ontstaan, verdwenen, toen werd..... het geoorloofd het Copernikaansche stelsel als hypothese aan te nemen. Maar latere ontdekkingen hebben een aantal schitterende bewijzen voor de waarheid der betwiste leer bijgebracht.

Daar nu de filosofische dwalingen uit den weg zijn geruimd en het aan feitelijke bewijzen niet meer ontbreekt, zoo blijkt, dat het Copernikaansche stelsel, gelijk het heden ten dage door de astronomen wordt geleeraard, een geheel ander is dan dat uit den tijd van GALILEI. Ofschoon ik er verre van ben de handelingen der Roomsche inkwisitie te veroordeelen,..... zoo verblijd ik er mij toch over, dat men in onzen tijd ook de beperking tot eene hypothese heeft laten varen, en met een gerust geweten juich ik het toe dat het nu in elk land der wereld veroorloofd zal zijn, de aswenteling der aarde als voldongen feit te erkennen."

Wanneer SETTELE dacht thans het gevraagde drukverlof te zullen ontvangen, had hij buiten den waard gerekend. Pater ANFOSSI bleef

zich ook tegen dit besluit van het heilig Officium verzetten. Hij eischte de persoonlijke goedkeuring van den paus: overwonnen, maar niet overtuigd, zou hij *dan* het imprimatur verleenen.

Op den 27sten Aug. 1820 ontving ANFOSSI een schrijven van den heiligen Vader, waarin deze zijn misnoegen over de weigering te kennen gaf, en hem beval zich te voegen naar de uitspraken van het heilig Officium.

Pater ANFOSSI bleef zich gelijk. Hij zond het boek met het verlot der inkwistitie naar den drukker; beide waren van het imprimatur voorzien, maar prijkte het eerste deel met de handteekening van ANFOSSI zelf, het imprimatur van het 2^e deel was gegeven door twee andere geestelijken. Tevens had hij er voor gezorgd, dat men de reden zijner weigering kende. Er verscheen in dien tijd een anonym vlagschrift, getiteld: »Of men verdedigen en leeren kan, niet als hypothese, maar als ten volle waar en als these, de aswenteling der aarde en den stilstand der zon. Een theologisch zedekundige strijd-vraag.» Kennelijk was pater ANFOSSI zelf de auteur. Hij wendt zich in dit geschriftje rechtsreeks tot SETTELE en zegt: »deze moet er zich niet over verwonderen, dat het tweede deel van zijn werk niet het gewone imprimatur van den paleismeester ANFOSSI draagt; deze had daartoe niet kunnen besluiten, niet omdat hij iets tegen SETTELE had, maar om eene voor beiden gewichtige reden. Want beiden hadden zij gezworen niet af te wijken van den geest der Schrift, gelijk de kerk die steeds had geleerd, en de aswenteling der aarde was door de kerk vroeger als in strijd met de Schrift verklaard. ANFOSSI had er dus niet toe kunnen besluiten om het zijne te doen ter verspreiding van zulk eene leer.»

Men ziet het, ANFOSSI hield zich aan het dekreet van 1616.

Met prof. SETTELE had men nu afgedaan, maar de strijd tusschen de kerk en de wetenschap was daarmede nog niet ten einde.

Daarom beraadslaagden de kardinalen opnieuw; op den 11den September 1822 kwamen zij tot het besluit, dat het voortaan geoorloofd zou zijn alle zoodanige werken te drukken en uit te geven, die, overeenkomstig de inzichten der moderne astronomen over de aswenteling der aarde en het stil staan der zon handelen, terwijl dit besluit op den 25sten September 1822 door den paus werd bekrachtigd. Ook thans werd weder gewag gemaakt van »moderne astronomen» en van het verschil tusschen het hedendaagsche Copernikaansche stelsel en dat van GALILEI. Op deze gronden werd het dekreet van 1616 herroepen.

In den Index van 1835 werden ten slotte de werken van COPERNICUS, GALILEI, KEPLER, STUNICA en FOSCARINI zelfs niet meer genoemd.

Te recht staan wij verbaasd over dit geplooi, eigenlijk geschacher, waarmede zich zelfs de geleerdste mannen van hun tijd inlieten en waartoe zij zich vernederden. Maar het gold hier de eere der kerk, en deze moest gered worden ten koste van wat het wilde. Te erkennen dat zij gedwaald had, de onfeilbare, zulks kon en mocht niet. De waarheid werd haar echter te machtig en zij zag zich genoodzaakt deze door eene achterdeur binnen te laten; want, wanneer wij in allen ernst beproeven eenig verschil te vinden tusschen de leer van COPERNICUS en GALILEI zelf en wat men geliefde te noemen de »moderne astronomen,» dan moeten wij met de hand op het hart betuigen geen verschil te kunnen ontdekken. Zich te verschuilen achter de exceptie, dat men in de 17de eeuw nog niet de bewijzen, die de aberratie en de jaarlijksche parallaxis verschaffen, in handen had, is waarlijk te zeer gezocht. Behalve op de wiskundige waarnemingen, afgeleid uit de bewegingen, kon men toch evenzeer als in andere zaken zich ook in dezen beroepen op het bewijs uit het ongerijmde. Maar de schoen knelde ergens anders: de aswenteling der aarde, de beweging onzer planeet om de zon, deze feiten strenden met den letter der Heilige Schrift, en daarop grondde zich in de eerste en voorname plaats het vonnis. Is die strijdigheid misschien door de »moderne astronomie» opgelost en weggenomen? Men vreesde, en te recht voor eene veranderde wereld- en levensbeschouwing, die het gevolg zou zijn van de onttroning der aarde. Die verandering in denkwijze is gevolgd; zij viel niet te keeren, en men achtte het wijsheid zoo veel te redden als nog te redden viel.

En zoo gaf men prijs, waarvoor men drie eeuwen hardnekkig had gestreden.

In het werk van COPERNICUS zijn de drie volgende stellingen vervat:

- 1° de aarde heeft eene aswenteling van het westen naar het oosten.
- 2° de aarde loopt, terwijl hare as steeds denzelfden stand behoudt, in een jaar om de zon.
- 3° De overige planeten, op verschillende afstanden van de zon geplaatst, doen hetzelfde.

En deze drie stellingen vormen ook nog den inhoud der »moderne astronomie.»